

BUGU

Dil ve Eğitim Dergisi

BUGU
Journal of Language and Education

3/1, 93-101

TÜRKİYE

www.bugudergisi.com

E-ISSN: 2717-8137

Değerlendirme Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 24.02.2022

Makale Kabul Tarihi: 10.03.2022

Doğru, M. (2022). Cengiz Alyılmaz'ın Bilge Tonyukuk Yazıtları adlı eserine dair. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 3(1), 93-101. <http://dx.doi.org/10.46321/bugu.84>

CENGİZ ALYILMAZ'IN *BİLGE TONYUKUK YAZITLARI* ADLI ESERİNE DAİR

Prof. Dr. Mahmut DOĞRU

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı dogrum@gmail.com ORCID

Öz

Eski Türk dili ile ilgili yazılı kaynakların Türk tarihinin, Türk yaşayışının, Türk düşünce yapısının vb. birçok durumun aydınlanmasında, bunlar hakkında bilgi edinilmesinde ayrı bir yeri ve önemi vardır.

Türk dilinin bu dönemi ile ilgili önemli kaynaklardan birisi de Bilge Tonyukuk Yazıtları'dır. Bilge Tonyukuk Yazıtları, hakkında birçok araştırma ve yayın yapılmış değerli bir kaynaktır. Bilge Tonyukuk Yazıtları hakkında yapılan son, kapsamlı ve değerli çalışma da Cengiz Alyılmaz'ın 2021 yılının Aralık ayının son günlerinde Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan *Bilge Tonyukuk Yazıtları* adlı eseridir.

Eserde eski Türk yazıtları ve bunlar hakkında ele alınan çalışmalar, Bilge Tonyukuk'un kim olduğu, Bilge Tonyukuk Yazıtları, prorisovkalar, çizimler, özel fontlar kullanılarak, dizin ve özel adlar dizinine de yer verilerek detaylıca ele alınmaktadır.

Bu makalede Cengiz Alyılmaz'ın *Bilge Tonyukuk Yazıtları* adlı bu eseri hakkında değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Bilge Tonyukuk Yazıtları, yazıt, kitap, Cengiz Alyılmaz, Türk Dil Kurumu.

ABOUT CENGİZ ALYILMAZ'S *BİLGE TONYUKUK INSCRIPTIONS* TITLED BOOK

Abstract

Written publications related to the old Turkish language have a special place and importance in the enlightenment of many situations and in obtaining information about Turkish history, Turkish life, Turkish mentality, etc.

One of the important sources about this period of the Turkish language is the Bilge Tonyukuk Inscriptions. The Bilge Tonyukuk Inscriptions are valuable resource on which many types of research and publications have been made. The last, comprehensive, and valuable study on the Bilge Tonyukuk Inscriptions is Cengiz Alyılmaz's *Bilge Tonyukuk Inscriptions*, published by the Turkish Language Association (TDK) in the last days of December 2021.

In the work, the old Turkish inscriptions and the studies about them, who is the Bilge Tonyukuk, and the Bilge Tonyukuk Inscriptions are discussed in detail by using prorisovkas, drawings, special fonts, and the index and proper names index.

In this article, evaluations are made about *Bilge Tonyukuk Inscriptions* named work written by Cengiz Alyılmaz.

Keywords: Bilge Tonyukuk Inscriptions, inscription, book, Cengiz Alyılmaz, Turkish Language Association.

2021 yılının Aralık ayının son günlerinde Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ'ın *Bilge Tonyukuk Yazıtları* adlı eseri Türk Dil Kurumu tarafından yayımlandı. Kitap YÖK Denetleme Kurulunda bir süre birlikte çalıştığım arkadaşlarımdan Doç. Dr. Harun ŞAHİN¹ tarafından bana da iletildi. Türk diline, Türk tarihine ve Türk kültürüne gençlik yıllarımdan beri ilgi duyan biriyim. Üniversite yıllarımda ve akademik hayatım boyunca söz konusu alanlarda kendi çapımda araştırma ve incelemeler yapmış; belirtilen alanlarda yapılan toplantılara mümkün olduğunca katılmış; Bitlis Eren Üniversitesinde rektörlük yaptığım yıllarda da dil, tarih ve kültür alanlarında yapılan çalışmaları destekleyip katkı sağlamıştım.

TDK Bilim Kurulu Üyesi ve Yazıt Bilimi Kolu Başkanı olan ALYILMAZ'ı (ve yakın çalışma arkadaşı Prof. Dr. Murat YAKAR'ı) da Bitlis Eren Üniversitesinde rektörlük yaptığım yıllarda Atatürk Üniversitesi tarafından düzenlenen uluslararası bir sempozyum sırasında Hindistan'da tanışmış²; sonraki yıllarda kendisinin danışmanlığından da yararlanmıştım.

Doç. Dr. Harun ŞAHİN tarafından bana iletilen *Bilge Tonyukuk Yazıtları* adlı eserin ALYILMAZ tarafından yazıldığını görünce hemen her sayfasını büyük bir merakla ve zevkle okumaya başladım. Daha önce *Orhun Yazıtlarının Bugünkü Durumu*, "*Gobu*"stan'ın Gizemi ("*Kıpçaklar*"a Giden Yol), *İpek Yolu Kavşağının Ölümsüzlük Eserleri* adlı kitaplarını okuduğum, 40'tan fazla kitap ve kitap bölümünün yazarı ALYILMAZ'ın³ yeni bir "ölümsüzlük eseri" yazdığını anlamam hiç de uzun sürmedi.

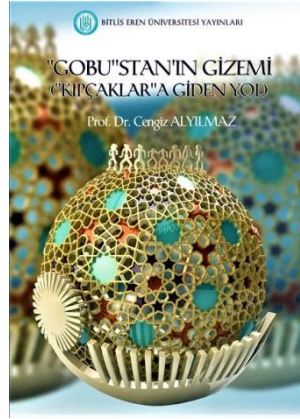
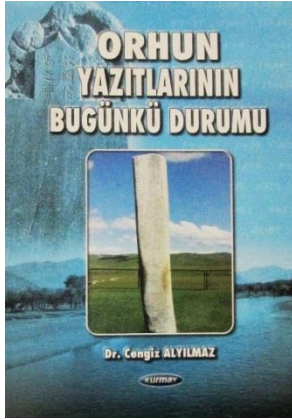

Foto 1, 2, 3: Cengiz ALYILMAZ'ın bahsi geçen kitaplarının kapaklarının görüntüleri

¹ Doç. Dr. Harun ŞAHİN, hâlen Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümünde görev yapmaktadır.

² O yıllarda Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümünde görev yapan Cengiz ALYILMAZ, hâlen Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde görev yapmaktadır. O yıllarda Selçuk Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Harita Mühendisliği Bölümünde görev yapan Murat YAKAR da, hâlen Mersin Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Harita Mühendisliği Bölümünde görev yapmaktadır.

³ ALYILMAZ'ın hayatı ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Çoban, 2016, s. 683-691.

Eserin bilgi, birikim ve deneyim isteyen bir bilim dalı olan yazıt bilimi alanında hazırlanmış olması, yazımı, basımı vd. esnasında verilen emek ile yalnızca bir “başvuru eseri” değil; bir “başyapıt”, bir “şaheser” olduğu inancındayım. Bu sebeple öncelikle eserin ortaya çıkarılmasını sağlayan Değerli Bilim Adamı Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ’a ve bu esere katkı sağlayan ekibine sonsuz minnettarlığımı sunuyorum. Böyle bir eseri yayımlama onurunu ve övücünü taşıyan Türk Dil Kurumu Başkanı Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN’i ve ekibini de candan kutluyorum. Çünkü böyle bir eseri yayımlamaya vesile olma onuru hayatta pek az kişiye nasip olur diye düşünüyorum.

*Foto 4: Bilge Tonyukuk Yazıtları adlı kitabın
Levet ALYAP tarafından yapılan kapağının görüntüsü*

Eserin müellifi, eserini yalnızca konunun uzmanına değil konunun meraklısını da kendine âdeta esir edercesine bağlayıp onu büyük bir maceraya sürükleyecek her türlü bilimsel hüneri de sergileyerek yazmıştır. Bu yönüyle eserin hedef kitlesi her türlü abartmadan uzak tüm insanlık olmuştur.

Eserin heyecanını yaşamak için bilimsel - akademik seviyede yazı yazmayı ve kitap okumayı sevmek de gerekmiyor. ALYILMAZ'ın arşivinden yapılan alıntılar, eşsiz görseller ve Levent ALYAP⁴ tarafından yapılan kapak ve her biri sanat eseri niteliğindeki illüstrasyonlar da takip etmeniz gereken konuya hâkimiyetinizi sağlıyor, eserin vermek istediği mesajları doğru anlamınıza ve eseri yorumlamanıza yetiyor.⁵

Esere bir başka değer katan da şüphesiz ki eserin sayfa ve grafik tasarımları olmuştur. Bitlis Eren Üniversitesinde rektörlük yaptığım yıllardan beri çalışmalarını yakından takip ettiğim Mehmet Fatih KILIÇ⁶ da meslek hayatının en önemli çalışmalarından birini bu esere sağladığı katkıyla gerçekleştirmiş olmalıdır.

Bilge Tonyukuk Yazıtları'ndaki özgün metinlerin Türkiye Türkçesine aktarımları ALYILMAZ tarafından öylesine akıcı şekilde yapılmıştır ki metinlerin destansı tadı insana ayrı bir okuma zevkiyle birlikte huzur ve mutluluk veriyor. Eserin içeriğindeki yazıt-tablo-prorisovka-tasarım-fotoğraf-anlatım-düzen bütünlüğü ve uyumu onun alanında "başyapıt" olduğunun temel kanıtıdır.

Böyle bir başyapıtın müellifi olan Cengiz ALYILMAZ olunca doğrusu hiç şaşırmadım. Yazarını görmeden dahi bu kitabı okusaydım böyle gurur verici bir eserin müellifinin Cengiz ALYILMAZ olduğunu tahmin etmek benim için zor olmayacaktı. Gurur verici böyle bir esere sahip olmak ve ona dokunmak, incelemek kısacası onu yaşamış / yaşıyor olmaktan kendimi çok bahtiyar addediyorum. Cengiz ALYILMAZ Hocamız'ın bu eseri "dünya bilim tarihine" kazandırmış olması da Türk bilim dünyası açısından büyük başarıdır ve övünç vesilesidir. Bu eserin yazılmasının en az yazıtların kahramanı olan Bilge Tonyukuk'un bu yazıtları oluşturup onları istifade için diktirmesi kadar önemli olduğuna inanıyorum.

Bilge Tonyukuk Yazıtları adlı eseri okurken özellikle alan çalışmalarının meşakkatini bilen biri olarak şunu düşünmekten de kendimi alamadım. Böyle bir çalışmanın ürünü olan bu eseri aklınıza gelen her türlü imkânın sağlanması ile dahi olsa gerçekleştirmek gerçekten mümkün değildir. Eser ile ilgili çalışmaların gerçekleştirildiği dönemdeki her bir harfin ortaya çıkarılmasında harcanan emek, verilen mücadele ve sarf edilen çaba her bir satırda, paragraf ve sayfada kendisini duygusuyla birlikte her yönüyle gösterip yaşatmaktadır. Eseri okurken sanki o dönemi yaşıyor, o araştırmacılarla birlikte o çabayı sarf ediyor duygusu sanki Bilge Tonyukuk ile birlikte yaşıyor hissi almak gerçekten pek az eserde ortaya çıkan bir durumdur. Ne güzel bir duygudur eserin yazarı ve eserin kahramanlarıyla birlikte yaşamak.

---

⁴ "Türk Dünyası Hizmet Ödülü" sahibi de olan Levet ALYAP, hâlen Erzurum Mehmet Akif Ersoy Anadolu Lisesinde görev yapmaktadır. ALYAP ve çalışmaları hakkında bilgi için bk. Çoban, 2012, s. 81-98; Alyılmaz, 2021, s. 129-161.

⁵ Esere Prof. Dr. Murat YAKAR (Mersin Üniversitesi), Prof. Dr. Osman MERT (Atatürk Üniversitesi), Prof. Dr. Ts. BATTULGA (Moğolistan Millî Üniversitesi), Prof. Dr. Semra ALYILMAZ (Bursa Uludağ Üniversitesi), Prof. Dr. Napil BAZILHAN (Türk Akademisi) ve Doç. Dr. İsmail ÇOBAN da (Artin Çoruh Üniversitesi) birkaç görüntü ile katkı sağlamışlardır.

⁶ Mehmet Fatih KILIÇ hâlen Bitlis Eren Üniversitesi Ahlat Meslek Yüksekokulunda görev yapmaktadır.

Foto 5: ALYILMAZ'ın Bilge Tonyukuk Yazıtları'nı belgelerken çekilmiş bir görüntüsü (Foto: M. YAKAR; Alyılmaz, 2021, s. 288).

Eserde sıkça rastladığım görseller için bir kaynak alıntısı: “C. ALYILMAZ Arşivi”. Bir ideal uğruna harcanmış bir ömrün ve bu uğurda yaşanmışlıkların şahidi olarak karşımıza çıkan görsellerin ALYILMAZ'ın sahip olduğu arşivin çok küçük bir bölümünü oluşturduğuna inanıyorum. Arşivin tamamında bir ömre sığmış kim bilir daha hangi Bilgeler, hangi Tonyukuklar, hangi kağanlar, kumandanlar ve sayamayacağımız nice değerler saklı? Bunların toplamının bir Cengiz ALYILMAZ olduğu da aşikârdır. Onun kıymetini bilmek, bilgisinden, birikiminden, deneyimlerinden yararlanmak gerekir. Benim Cengiz ALYILMAZ'ı tanışışımın üzerinden yaklaşık 10 yıl geçti. Günler, aylar, yıllar su gibi geçip gidiyor. “Bir Cengiz ALYILMAZ acaba dünya bilim tarihine ve ülkemize kaç asırda bir gelir?” diye düşünüyorum.

Kitaptaki görseller onun ömrünü tüketerek oluşturduğu arşivinin yanında yalnızca “bir tadımlık” olsa gerek. (İçinde nelerin olduğunu tam olarak bilemediğimiz) ALYILMAZ Arşivi'nin tamamı dil, tarih ve kültür dünyamızın kim bilir daha nice cevherlerini, pırlantalarını (yazıtların kalıplarını, görsellerini) içinde saklıyor? Kim bilir bunlar ALYILMAZ'ın hangi eserinde, ne zaman bizlere bir daha “bir tadımlık” dahi olsa sunulacak? Bu sorular zihnimi meşgul ederken aklımdan “Keşke ALYILMAZ'ın eserleri toplu olarak yayımlanabilse ve arşivinin albümü ve kataloğu hazırlanıp okuyucularla buluşturulsa” diye de geçiriyorum. En önemlisi de Allah, ALYILMAZ'a sağlıklı uzun ömürler nasip etsin ki bilim dünyası onun eserlerinin ve arşivinin sırrına şahitlik edebilsin. Özellikle Türk dünyasının bu sırta vakıf olmaya ihtiyacı var.

Yaklaşık beş yıl önce Cengiz ALYILMAZ'la ilgili olarak Erzurumlu Gazeteciler'den Öztürk AKKÖK'ün bir yazısını okumuş ve çok etkilenmişim. Bu yazının birkaç satırını paylaşmak ALYILMAZ'ın değerini yansıtmak açısından yararlı olacaktır:

... Abartı sanmayın lütfen.

Bakın, o var ya...

Yani Cengiz ALYILMAZ!

Dünyaya çok da kolay gelemeyecek türlerden, Allah'ın özel yetenekler bahşederek yarattığı, yetmemiş gibi, bize, bu ülkeye, Türk toplumuna hediye ettiği bir bilim insanı...

Deyin ki, bir başyapıt!

İkincisi; sizden, bizden, içimizden, kanımızdan, bu topraklardan biri.

Yarı Karanlı, yarı Erzurumlu!

Tantıyor bizi, hepimizi!

Bir Türk olarak nereden geldiğimizi, kökümüzü, soyumuzu, sopumuzu, alışkanlıklarımızı, inancımızın kaynağını, nelerden hoşlanıp hoşlanmadığımızı iyi biliyor.

Kısacası Alyılmaz Hoca, çok farklı bir insan, bir kültür hazinesi ve sanki Türk tarihinin canlanmış, ayağı kalkmış, konuşan, eleştiren, haykıran hâli.

Bilim, araştırma, inceleme, kazı, taş, kaya, eski yapı kalıntıları, zaman içinde onun yaşam biçimi olmuş.

Bir insan, nasıl olur da, hangi taşın altında, üstünde, yanında, yöresinde ne varı bilir!

Hele de o taş yığımları, dünyanın bilmem neresindeyse!

Ama siz eğer Cengiz Alyılmaz'sanız, bilirsiniz.

Alanında “büyük bir derya” olarak gördüğüm Prof. Dr. Cengiz Alyılmaz, aslında en az peşinde koştığı kültürel değerler kadar ve hatta onlardan çok daha değerli, paha biçilemez bir varlığı bu ülkenin.

Milattan önce Milattan sonra, bilmem hangi binli yıllardan kalma taşları, kayaları, bulabilirsiniz.

Ama eğer elinizin altında bir Cengiz Alyılmaz'ınız yoksa bilin ki o değerli buluntuların bir çakıl taşından farkı olmaz!

Anlayacağımız, sit alanı misali korunması ve kollanması gereken bir önemli hazine o.

Hani, bir fanus içinde saklanmalı diyeceğim de...

Diyemiyorum!

Çünkü o vakit dağlar, taşlar, yapılar, yapılar, eski eserler öksüz kalır diye korkuyorum.

Tek tesellim, “TEKE” misali güçlü bir yapıya sahip oluşu.

Umarım bir gün Cengiz Alyılmaz'ın farkına toplum olarak sadece bizler değil Nobel'i dağıtanlar da varır.

Ve umarım, ülkenin ikinci Aziz Sançar'ı da Atatürk Üniversitesi Profesör Doktor Cengiz Alyılmaz olur...

Umarım!

(Akkök, 2017, s. 2).

Cümlelerimi *Bilge Tonyukuk Yazıtları* adlı eserde yer verilen (beni de naçizane en çok etkileyen), adı mücadele, cefa ve başarıyla aynileşen Bilge Tonyukuk'un cümleleriyle bitirmek istiyorum: “özüm karı boltum ulug boltum neng yirdeki kaganlıg bodunka bintegi bar erser ne bungı bar erteçi ermiş:[Bütün bu işlerin sonunda artık] kendim yaşlandım; kocadım. [Ancak] herhangi bir kağanlı (özgür) millette benim gibisi (benim gibi deneyimli, akıllı) [bir danışman ve komutan] var olursa / var oldukça [o milletin] ne sıkıntısı olacaktı? (BT 56-57 / II-D 6-7; Alyılmaz, 2021, s. 392-393).

Cengiz ALYILMAZ⁷ Hocam, elinize ve emeğinize sağlık; sağ olun, var olun.

Başınız her daim dik; sözleriniz ve düşünceleriniz ise zifiri karanlığı yarıp aydınlığı ortaya çıkaran güneş gibi olsun...

Foto 6: ALYILMAZ'ın Bars Kağan adına diktirilen yazıtın (Altın Köl Yazıtı / E 28; N. M.Martyanov Müzesi, Minusinsk) estampajını yaparken çekilmiş bir görüntüsü (Foto: O. MERT; Alyılmaz, 2021, s. 345).

⁷ Bursa Uludağ Üniversitesi Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ,

Kaynaklar

- Akkök, Ö. (2017). Cengiz Alyılmaz. *ERZHABER*, 21 Mart 2017 Salı.
- Alyılmaz, C. (2021). *Bilge Tonyukuk yazıtları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Alyılmaz, C. (2021). Görsel sanatlar uzmanı ve illüstratör Levent Alyap'ın hazırladığı bazı logolar üzerine. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 2(2), 129-161.
- Çoban, İ. (2012). Görsel sanatlar uzmanı Levent Alyap ile söyleşi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1(1), 81-98.
- Çoban, İ. (2016). Prof. Dr. Cengiz Alyılmaz'ın öz geçmişi. *Gobustan'ın Gizemi Kıpçaklar'a Giden Yol* içinde. Ankara: Bitlis Eren Üniversitesi Yayınları. 683-691.

Extended Abstract

Written publications related to the old Turkish language have a special place and importance in the enlightenment of many situations and in obtaining information about Turkish history, Turkish life, Turkish mentality, etc.

One of the important sources about this period of the Turkish language is the Bilge Tonyukuk Inscriptions. The Bilge Tonyukuk Inscriptions are valuable resource on which many types of research and publications have been made. The last, comprehensive, and valuable study on the Bilge Tonyukuk Inscriptions is Cengiz Alyılmaz's *Bilge Tonyukuk Inscriptions*, published by the Turkish Language Association (TDK) in the last days of December 2021.

I met Cengiz ALYILMAZ (and his close colleague Murat YAKAR) in India during an international symposium organized by Atatürk University during the years I was the rector of Bitlis Eren University; I also benefited from his consultancy in the following years.

When I saw that the work called *Bilge Tonyukuk Inscriptions*, which was conveyed to me by Harun ŞAHİN, was written by ALYILMAZ, I began to read almost every page of it with great curiosity and pleasure.

It didn't take long for me to realize that ALYILMAZ, the author of more than 40 books and book chapters, had written a new "work of immortality", which I had previously read about the *Current Status of Orkhon Inscriptions*, *The Mystery of Gobustan (The Road to the Kipchaks)*, *Immortality Artifacts of the Silk Road Junction*.

It is not necessary to love writing and reading books at a scientific-academic level to experience the excitement of the work. Quotations from ALYILMAZ's archive, unique visuals, and covers and illustrations made by Levent ALYAP, each of which is a work of art, also provide you with a command of the subject you need to follow, it is enough for you to understand correctly the messages that the work wants to give and to interpret the work.

Undoubtedly, the page and graphic designs of the work add another value to the work. Mehmet Fatih KILIÇ must have realized one of the most important works of his professional life with his contribution to this work.

The translations of the original texts in the Bilge Tonyukuk Inscriptions into Turkey Turkish were made so fluently by ALYILMAZ that the epic taste of the texts gives one a different reading pleasure, as well as peace and happiness. The integrity and harmony of the inscription-table-prorisovka-design-photo-narration-order in the content of the work is the main proof that it is a "masterpiece" in its field.

In the work, the old Turkish inscriptions and the studies about them, who is the Bilge Tonyukuk, and the Bilge Tonyukuk Inscriptions are discussed in detail by using prorisovkas, drawings, special fonts, and the index and proper names index.

While reading *Bilge Tonyukuk Inscriptions*, I couldn't help thinking about this, especially as a person who knows the hardships of field studies. It is not possible to realize this work, which is the product of such a work, even by providing all kinds of possibilities that you can think of. The effort, struggle, and effort spent in revealing each letter of the period in which the works related to the work were carried out, show and keep them alive with their feelings in every line, paragraph, and page. While reading the work, feeling as if you are living in that period, making that effort together with those researchers, feeling as if you are living with Bilge Tonyukuk is a situation that occurs in very few works. What a wonderful feeling it is to live with the author of the work and the heroes of the work.

Dear Cengiz ALYILMAZ, thanks for your work.

Let your words and thoughts be like the sun that breaks through the pitch dark and reveals the light...

